

Skjelettet i skapet – behandlingen av Arne Torkildsen

Sammendrag

Arne Torkildsen, Norges kanskje mest kjente nevrokirurg gjennom tidene, ble ingen profet i sitt hjemland. Universitetet i Oslo underkjente hans doktorarbeid og avviste ham som dosent i nevrokirurgi. Torkildsen tapte saken han anla mot universitetet i 1952. Torkildsen-saken har siden vært omspunnet av rykter og legender. Hvorfor ble Torkildsen behandlet som uønsket ved Rikshospitalet og Universitetet i Oslo?

Engelsk sammendrag finnes i artikkelen på www.tidsskriftet.no

Ragnar Stien

ragnarstien@hotmail.com
Nevro-urologisk laboratorium
Nevrologisk avdeling
Ullevål universitetssykehus
0407 Oslo

Johan A. Aarli

Nevroklubben
Haukeland Universitetssykehus

«Torkildsens operasjon» er det begrep som har gitt norsk nevrokirurgi mest oppmerksomhet utover landets grenser. Operasjonen var kanskje den første vellykkede behandling av økt trykk i hjernens ventrikler og forløperen for de forskjellige shuntoperasjoner som senere er utviklet. Arne Torkildsen (1899–1968) ble tildelt en bejublet doktorgrad over sitt pionerarbeid ved Universitetet i København i 1950. Han ble senere professor i nevrokirurgi i Kairo før en hjernesykdom satte ham ut av funksjon. I Norge ble hans doktorarbeid underkjent, han ble ikke ansett kvalifisert som dosent i nevrokirurgi og han tapte en rettssak mot Universitetet i Oslo.

Saksforløpet

Johan A. Aarli (1, 2) har tidligere forsøkt å kaste lys over omstendighetene som førte til at Arne Torkildsen ble avvist ved Universitetet i Oslo. Selve saksforløpet kan skjematisk fremstilles på følgende måte:

– Januar 1947: Arne Torkildsen innleverer sitt arbeid: *Ventriculocisternostomi. En palliativ metode til behandling av forskjellige typer av obstruksjons-hydrocephalus* til bedømming for den medisinske doktorgrad ved Universitetet i Oslo. 32 opererte pasienter inngår i materialet.

– 1947/48: Bedømmelseskomiteen, dosent i nevrokirurgi Olof Sjøkvist (Sverige), overlege Axel Scheel (røntgenavdelingen, Aker sykehus) og professor Georg Henrik Monrad-Krohn (Rikshospitalet) finner enstemmig avhandlingen verdig til å forsvares. Disputasen fastsettes til 4. februar.

– 29. januar 1948: Professor i hygiene og president i Den norske lægeforening, Axel Strøm, sender et brev til universitetets rektor med beskjed om at en kontordame, Lullul Heffermehl, ved nevrokirurgisk underavdeling, Rikshospitalet har kommet med sterke beskyldninger mot Arne Torkildsen. Han skal ha utelatt seks pasienter som døde fra materialet. Antallet utelatte pasienter ble senere fastslått til åtte.

– 2. februar 1948: Bedømmelseskomiteen fastholder sin konklusjon etter å ha gjennomgått de åtte nye tilfellene.

– 2.–4. februar 1948: Prøveforelesninger og disputas gjennomføres og godkjennes. Fra auditoriet oppnerer også professor Ragnvald Ingebrigtsen og dr.med. Jens Dedichen, de to siste med kritiske bemerkninger pga. de utelatte pasientene.

– 5. februar 1948: Med 17 mot fire stemmer innstiller Det medisinske fakultet Arne Torkildsen til den medisinske doktorgrad overfor Det akademiske kollegium. Professor Monrad-Krohn stiller professor Ingebrigtsen, som argumenterte mot godkjenning, fem spørsmål som den samme nekter å besvare, fordi «han ikke akter å la seg eksaminere av Monrad-Krohn».

– 10. februar 1948: Fakultetsmøtet meddeles at det er funnet ytterligere ni (senere rettet til åtte) opererte pasienter som ikke er tatt med i Torkildsens avhandling.

– Mai 1948: Bedømmelseskomiteen meddeler fakultetet i separate uttalelser at de fortsatt anbefaler å godkjenne avhandlingen til tross for de nå i alt 16 utelatte pasientene.

– 1. juni 1948: Etter et flammende innlegg av universitetets rektor, professor Otto Lous Mohr, hvor han beskylder Arne Torkildsen for uakseptabel tilfeldig innsamling av materiale, avslår fakultetet med 16 mot tre stemmer å anbefale at Arne Torkildsen kreeres til doctor medicinae.

– Oktober 1950: Arne Torkildsen kreeres til dr.med. ved Universitetet i København. Avhandlingen høster nesten panegyriske ros fra komiteen. Alle pasientene er nå tatt med (32 + 16).

– 1950: Dosentur i nevrokirurgi utlyses. Tre søkere: Arne Torkildsen, Gunnar Røvig og Kristian Kristiansen. Bedømmelseskomiteens tre utenlandske medlemmer innstiller alle Torkildsen som nr. 1. Sigvald Refsum innstiller Røvig først og Torkildsen som nr. 2, etter rosende omtale av begge. Ragnvald Ingebrigtsen innstiller Røvig og finner ikke Torkildsen kvalifisert. Universitetet utnevner Gunnar Røvig.

– 12.9–18.10. 1952: Torkildsen fører rettssak mot Universitetet i Oslo for å få omstøtt beslutningen om å nekte ham den medisinske doktorgrad. Torkildsen taper saken. Det siste er neppe overraskende, da domstolene ikke kan ha mulighet til å overprøve universitetets faglige skjønn, bare dets saksbehandling.

Stoffet er velegnet til å skape rykter: Norges gjennom tidene mest berømte nevrokirurg ble underkjent pga. sjuks eller juks, kjente professorer eksponerte personlige motsetninger, Torkildsens konkurrenter ble mistenkt for å manipulere fakultetets medlemmer, og pikante detaljer om forsmådde kontordamer er blitt hvisket i forskjellige

Arne Torkildsen ca. 1939

versjoner. Avkledd mystikken står det enkle faktum tilbake at Torkildsen ble nektet doktortograd og dosentur til tross for to internasjonale sakkyndige komiteers klare anbefalinger ved fire forskjellige anledninger.

Personen Arne Torkildsen

Hvorfor var man så fiendtlig innstilt overfor denne Torkildsen? I ettertid er motivene vanskelige å forstå, og fortsatt vekker saken sterke emosjoner blant dem som hadde selv perifer tilknytning til dette akademiske dramaet. Vi har gått igjennom det tilgjengelige materialet, hvor det viktigste er dokumenter fra fakultetet (3–5) og rettssaken (6–8) samt omfattende referater i alle hovedstadens aviser. Vi har funnet det riktig å beskrive – over 50 år etter rettssaken – noen av de sentrale aktører og vår oppfatning av deres mulige motiver.

Bergenseren og skipsredersønnen Arne Torkildsen var kanskje ikke en person som lett lot seg innpasse i det medisinske miljøet i Oslo.

Vi vet at han hadde et motsetningsforhold til kontordamen, frøken Heffermehl, uten at saken er skikkelig kjent. Han hadde også vært i klammeri med professorene Ragnvald Ingebrigtsen og Georg Henrik Monrad-Krohn. Den siste prøvde å unngå oppnevelsen i bedømmelseskomiteen under henvisning til dette. Torkildsen kunne altså ha lett for å komme i opposisjon til medarbeidere. På den annen side får han et meget godt skussmål fra de gjenlevende av personalet ved operasjonsavdelingen.

I 1948 var okkupasjonstiden meget nær, og handlinger begått under krigen ville kunne påvirke mange avgjørelser. Ble Arne Torkildsen oppfattet som «brun»? Professor Maynard Cohen, som har skrevet bok om norske legers forhold under krigen (9), sier at han hevdet dette i sitt opprinnelige utkast til boken.

Cohens venn, professor Kristian Kristiansen, rådet ham til å ta det ut, fordi påstanden ikke var riktig. En annen lege med fremstående posisjon i motstandsbevegelsen, professor Ole Jacob Malm, har samme oppfatning: «Selv om Torkildsen ikke var en person jeg ville betrodd hemmeligheter, ble han ikke betraktet som nazist».

Tilbake står at Torkildsen var usedvanlig omtrentlig og overfladisk ved innsamlingen av pasientjournaler til sitt arbeid. Han innrømmet også sine forglemmelser i de første møtene med Monrad-Krohn og rektor Otto Lous Mohr.

Ingen har direkte beskyldt ham for overlatt juks. Komiteene fant da heller ikke at de stadig nye pasientbeskrivelsene endret på konklusjonene i avhandlingen.

Torkildsen forsøkte i februar 1948 å pynte på sine forglemmelser ved å påstå at de fleste av de 16 tilleggs pasientene ikke skulle vært med, fordi de falt utenfor avhandlingens ramme. Den sakkyndige komité var langt på vei enig med ham i dette. Torkildsen antydte også at han hadde vurdert flere av dem for så

å ha forkastet dem. Denne siste versjonen av handlingsforløpet var så åpenbart uriktig at den nok spilte en vesentlig rolle for den antagonistiske holdningen som rektor Mohr deretter viste overfor Torkildsen.

Georg Henrik Monrad-Krohn

Gjennom hele saksforløpet opprettholdt Monrad-Krohn (1884–1964) sin støtte til Torkildsen til tross for tidligere uoverensstemmelser. Han hevdet hele tiden at «selv om Torkildsen var en bedre nevrokirurg enn vitenskapelig forfatter», var avhandlingen verdig en medisinsk doktortograd og Torkildsen den riktige kandidat til dosenturen. Monrad-Krohn var meget forarget over at en kontordame på hans avdeling gikk utenom linjen når hun ville rapportere uregelmessigheter i et arbeid utgått fra avdelingen.

Monrad-Krohn hadde flere feider med professor Ingebrigtsen på fakultetet og under rettssaken, og han gikk i rette med Jens Dedichen og hans rolle i saken i en avisartikkel. Han mente begge brukte uredlige metoder i sine forsøk på å svekke Torkildsens troverdighet. Monrad-Krohn var antakelig den eneste som i fakultetet var sakkyndig nok til å bedømme Torkildsens banebrytende og geniale operasjonsmetode. Det nevrologiske miljøet skal være meget fornøyd med den klare og prinsipielle holdningen som Monrad-Krohn viste under hele saken.

De øvrige medlemmene i fakultetet som stemte for Torkildsen, argumenterte med at de ikke kunne bedømme avhandlingen selv og derfor fulgte de sakkyndige. De øvrige medlemmene burde antakelig ha sagt det samme. Under rettssaken avslørte flere en beskjedent innsikt i avhandlingens innhold. De valgte likevel å følge Otto Lous Mohr, dekanus ved fakultetet og rektor ved universitetet.

Otto Lous Mohr

Som anatom og genetiker hadde Otto Lous Mohr (1886–1967) neppe de beste forutsetninger for å bedømme det faglige innholdet i Torkildsens arbeider. Han synes å ha håndtert saken meget korrekt når brev og forvirrende meldinger om uregelmessigheter begynte å strømme inn. Hans notater til innlegg på fakultetsmøtene 5. og 10. februar og 1. juni 1948 er bevart (4). Han var tvilende til Torkildsens arbeidsmetode 5. februar, men konkluderte med at «tviilen bør komme doktoranden til gode». 10. februar, etter at nye glemte journaler var funnet, «er denne tvil for mitt vedkommende borte». Han ville ikke innstille Torkildsen til dr.med.

1. juni tvilte Mohr fortsatt ikke, og han var tydelig opprørt over at Torkildsen hadde «gitt to diametralt motsatte forklaringer på denne utelattelse av 1/3 av de opererte kasus». Han makte i en pompøs avslutning fakultetets medlemmer til «ansvar for selve vitenskapen». Det er sannsynlig at dette innlegget fikk fakultetets medlemmer til med så overveldende flertall å avvise Torkildsens avhandling. Det virker som om Mohr helt

BREVET TIL MOHR

Av Henrik Aubert.

*Det var et brev som kom med bud,
Det hadde hast. Akk, Herre Gud!
En strøm av ord som måtte ut:*

*Herr Torkildsen har utelatt
helt sikkert ditt og kanskje ditt
og ellers er det ille fatt.*

*Så gikk det troll i brevets ord,
og feilen ble så stor, så stor
at det gikk troll i rektor Mohr.*

*Og stemningen ble meget spent
da alle skolelys ble tent
med ham som saktlig dirigent.*

*Han sådde vind og høstet blest.
Så steg han på sin høye hest
og visste at han visste best*

*at ingen feil kan rettes på
som er så stor som så.
Det måtte Monrad-Krohn forstå!*

*Og som den rene detektiv
skjerpet han sin tankes kniv.
Her gjaldt det videnskabens liv!*

*Og Nordlie het en legebror,
rent åndelig i slekt med Mohr.
Han skulle finne friske spor.*

*Og Nordlie fikk det hedersverv
å lete fram den minste skjerv
av videnskabelig forderv.*

*Den skulle tredes under hel,
Og det ble gitt til Dales Scheel
et lite stenk av Heffermehl –*

*og Heffermehl er ingen drøm.
O nei! En villig understrøm
av sannhetstrang, så alvorsem!*

*Her sto det nesten svart på hvitt
det ville bli et mareritt
om doktorgraden nå ble gitt*

*til én som visstrøk frekt og flott
med vilje hadde underslått
det som ikke var så godt.*

*For hellig var den strid man stred,
det var jo for sin sjeiefred
hun ville ha det hele med.*

*Et krav så grundig overlatt,
med videnskab i slekt og pakt,
det hadde sikkert vekt og makt!*

*Han åpnet fakultetets blick
med akademisk ordteknikk
og mønsterverdig metodikk.*

*Ideen boken handlet om
ble ikke felt av noen dom;
men alt som kretset utenom*

*ble gjort til sakens hovedtvist
og overskygget alt til sist.
Ja, det er sant – og det er trist.*

Morgenposten 28. oktober 1952

hadde fått personen Torkildsen i vrangstruppen, og hans retoriske dyktighet overbeviste fakultetsflertallet.

Jens Dedichen

Det hviler noe forunderlig over Jens Dedichens (1906–85) iherdige arbeid for å få Torkildsens doktorgrad underkjent. Han var indremedisiner, kjente ikke Torkildsen nært og hadde ikke arbeidet sammen med ham. De forskjellige erklæringene fra hovedpersoner i saken (3, 5) bidrar heller ikke til å klarlegge hans motiver. Axel Strøm sier at han først fikk høre om uregelmessigheter i Torkildsens arbeid under et privat selskap 24. januar: «Det var dr.med. Jens Dedichen som bragte saken på bane.» Strøm angav at han ville ta saken opp «hvis han fikk en offisiell klage.» Den fikk han 29. januar fra kontordamen, Lullul Heffermehl.

I dagene før fikk Strøm telefonhenvendelser «fra frøken Heffermehl eller dr. Dedichen». Heffermehl sier i sin erklæring at hun ikke gav opplysninger direkte til Jens Dedichen, men «har senere berørt forholdet i samtaler med ham». Det er kanskje riktig å påpeke at Heffermehls søster var gift med Jens Dedichens bror. Dedichen sendte Heffermehl til nevrologisk avdeling med en ferdig erklæring som sykepleier Helga Breivik skulle undertegne. Dette gjaldt et punkt om savnede operasjonsprotokoller, som erklæringen insinuerer at Torkildsen hadde hjemme. Helga Breivik nektet å undertegne, og hun gav i en egen erklæring Torkildsen det beste skussmål. De gjenlevende av personalet fra nevrokirurgisk seksjon er også sikre på at Torkildsen ikke hadde fjernet disse protokollene. De antyder at protokollene ble ført tilbake av Gunnar Røvig.

Dedichens forargelse synes å stamme fra det faktum at hans fetter, Hans Henrik Dedichen, hadde fått forkastet sin doktoravhandling noe tidligere på grunn av mangler ved materialet. Ifølge Jens Dedichen var disse mangler «mindre vesentlige enn de feil dr. Torkildsen hadde begått». Han unnlater å fortelle at hans fetters avhandling ble slaktet av to av bedømmelseskomiteens medlemmer, mens den tredje hadde et mer positivt syn. Denne saken var derfor noe annerledes enn Torkildsens.

Lullul Heffermehl

Lullul Heffermehl var kontordame ved nevrokirurgisk underavdeling og delte kontor med avdelingens tre leger: Arne Torkildsen (reservelege), Gunnar Røvig (reservelege/assistentlege) og Ragnar Nordlie (kandidat). Ragnar Nordlie fikk i oppdrag av Monrad-Krohn å gå igjennom alle ventrikulocisternostomier som var gjort etter at Torkildsens arbeid var avsluttet sommeren 1945, fordi han ønsket opplysninger om disse til sin opposisjon.

Nordlie fant 26 pasienter, og Heffermehl skrev ut en liste komplettert med stikkord. De fleste pasientene var døde, men indika-

sjonene for de fleste operasjonene var annerledes enn de som avhandlingen omfattet. Halvparten av disse operasjonene var utført av de to andre legene ved avdelingen. Røvig bad, ifølge hans egen erklæring (3, 5) Heffermehl å finne seks journaler som han oppdaget ikke var med i Torkildsens avhandling, men som burde vært det. Heffermehl laget en liste, men fikk forbud mot å omtale dette for noen. Røvig underrettet heller ikke doktoranden, sin nære kollega, om funnene. Heffermehl gikk likevel til sin tidligere sjef, professor Strøm, med anklagene. I et brev til fakultetet 1. februar angir hun som motiv at «det er uhyggelig å se anvendt en operasjonsmetode med så stor mortalitet, kfr resultatene etter 1/7 1945».

Kontordamen var også bekymret for vitenskapen: «Jeg ville forhindre at dr. Torkildsen fikk sin doktorgrad på et grunnlag som ikke gir fulle opplysninger og ikke tilfredsstillende krav jeg mener man må stille til en vitenskapelig avhandling.» Fremstillingen var påfallende selvsikkert formulert til å være gjort av en kontordame uten medisinsk utdanning. Kan andre ha formulert for henne? På mange måter fikk hennes sakkynndighet på dette området avgjørende vekt, i motsetning til de vitenskapelige sakkyndige bedømmelseskomiteene. Det egentlige personlige motiv for kontordamens aksjoner – på tvers av alle administrative linjer – forblir ukjent. Alle fremstiller henne som en skarp, selvhevdende men rettskaffen person. Alle kilder avviser også eventuelle forhold til Torkildsen eller hans konkurrent Gunnar Røvig.

Gunnar Røvig

Gunnar Røvig (1904–73) var den eneste som på noen måte profitterte på Torkildsens misere. Han fikk tidlig mistanken mot seg og beskyldninger om å ha satt det hele i scene. Det finnes ingen skriftlige kilder som bekrefter manipulasjon fra Røvigs side. Tvert om skal han ha villet trekke seg fra søkerlisten til dosenturet pga. slike beskyldninger. Likevel må det være riktig å minne om at:

- Røvig fant de første pasientene som ikke var tatt med. Han meddelte dette til Heffermehl (med beskjed om at det ikke måtte bringes videre!) og til Monrad-Krohn.
- Røvig angir at han informerte Dedichen («snakket om saken»), men bad ham også holde tett.
- Røvig gjorde «Dale (fungerende dekanus) oppmerksom på de manglende seks pasienter og nevnte at han hadde rapportert forholdet til Monrad-Krohn.» (3).
- Røvig informerte ikke Torkildsen om sine funn.

Et påfallende trekk er at verken Røvig, Heffermehl eller Dedichen anså det som betryggende at Monrad-Krohn skulle lede oppklaringen av saken med de utelatte journalene. Alle var overbevist om at han ville gjøre det for lemfeldig overfor Torkildsen.

Røvig var professor Ragnvald Ingebrigtsens mann i spillet om nevrokirurgien ved Rikshospitalet. Røvig arbeidet påfallende tett opp mot de andre aktørene som ønsket Torkildsen satt ut av spill. Han var den som skaffet de eksakte opplysningene som var grunnlaget for Torkildsens endelige nederlag. Monrad-Krohn påla Ragnar Nordlie å gjøre den endelige gjennomgangen av alle operasjonsprotokollene, og Nordlie fastsatte antallet utelatte pasienter til 16. Like fullt var det Røvig som skaffet grunnlaget for aksjonen.

Ragnvald Ingebrigtsen

Som sjef på kirurgisk avdeling B, hadde Ragnvald Ingebrigtsen (1882–1975) siden 1928 fungert som nevrokirurgisk ekspert ved Rikshospitalet. Nevrokirurgisk avdeling var ikke opprettet, og Ingebrigtsen hadde etter datidens forhold betydelig kompetanse i faget. I mellomtiden hadde Torkildsen fått sin spesialistutdanning i nevrokirurgi ved det internasjonalt ledende nevrokirurgiske senteret i Montreal. Da Torkildsen kom tilbake til Norge, var det ingen stilling for ham, og han begynte i privat praksis. Etter hvert fikk han operere på Rikshospitalet. Fra siste halvpart av 1930-årene utførte han nesten alle de nevrokirurgiske inngrepene der.

Man kan spekulere på om dette skjedde mot Ingebrigtsens vilje. I alle fall forsøkte han å bringe Torkildsens ansettelse ved Rikshospitalet i miskreditt. Han skrev brev til direktøren, der Torkildsen ble omtalt som «utenfrakommende volontør» med «utdannelse ingen kjenner». I 1930-årene ble Ingebrigtsen, Torkildsen og Røvig oppnevnt av Norsk kirurgisk forening for å utarbeide forslag til spesialistkrav for nevrokirurger. Ingebrigtsen og Røvig hadde en rekke møter, men Torkildsen ble ikke innkalt til ett eneste. Ingebrigtsen unnskyldte dette senere med at Torkildsen alltid var ute og reiste og ikke kunne møte. Det var lett for Torkildsen å påvise at han hadde vært i Norge ved alle møtetidspunktene!

Torkildsen var årsak til en lite vennlig tone mellom Monrad-Krohn og Ingebrigtsen. Ingebrigtsen opponerte ex auditorio under Torkildsens disputas med meget kritiske bemerkninger. Han underkjente Torkildsens faglige kvalifikasjoner ved bedømmelsen til dosenturet og fant ham ikke kompetent. Det siste må også ha spilt en viktig rolle når de tre utenlandske sakkyndiges enstemmige anbefaling av Torkildsen ikke ble fulgt.

Konklusjon

Sammenfattende kan det være fristende med følgende teori: Ingebrigtsen mente at Torkildsen ikke var kvalifisert til og ikke burde få stillingen som leder for norsk nevrokirurgi. Han ønsket sin egen elev, Gunnar Røvig, hvis utdanning han kjente og kunne gå god for. Røvig ønsket selv denne posisjonen og forsynte åpenbart to kolleger som hadde mistillit til Torkildsen, med det nødvendige

sprengstoffet til å underminere dennes stilling. Lullul Heffermehls motiver er dunkle, men et motsetningsforhold til Torkildsen er dokumentert ved flere utsagn. Jens Dedichen gjennomførte muligens en personlig kampanje som tilfeldig rammet Torkildsen. Resten greide Torkildsen selv, med en kantet personlighet, unøyaktigheter og unødige klossete bortforklaringer overfor den prinsippfaste rektor Mohr.

I alle fall synes personlige, subjektive motiver hos forskjellige aktører å ha veltet den sakkyndige vurderingen av Torkildsens faglige kvalifikasjoner. De internasjonalt sakkyndige hadde helt klare oppfatninger av verdien av Torkildsens arbeid og kvalifikasjoner. Universitetet i Oslo gjorde antakelig en feil som det ikke har innrømmet.

I de mer enn 50 år som er gått, har det norske akademiske miljøet blitt vesentlig endret. Tiden for de isolerte soloforskerne som skrev i sitt lønnkammer, er forbi. I dag vil de fleste arbeider som innleveres til bedømmelse for den medisinske doktorgrad, i forveien være grundig behandlet og formelle svakheter fjernet. Kravene til stringens ved behandlingen av vitenskapelig materiale er langt mer innarbeidet. Og ikke minst: Det er så mange som forsvarer vitenskapelige avhandlinger at en grad ikke lenger representerer det eneste adgangskortet til en akademisk karriere. Torkildsen-saken er likevel nyttig som påminnelse: Objektivitet kan ha mange sider. Sakkyndige bedømmelser behøver ikke å danne grunnlag for alle avgjørelser ved universitetet. Vi får håpe det ikke finnes for mange skjeletter i akademias skap.

Litteratur

1. Aarli JA. De som ble stående utenfor. Arne Torkildsen – doktorgraden som forsvant. *Axonet* 2000; 9: 5–9.
2. Aarli JA. Arne Torkildsen og Torkildsens operasjon. *Tidsskr Nor Lægeforen* 2000; 120: 3726–7.
3. En kronologisk oversikt over fakultetets samtlige skrivelser og utdrag av forhandlingsprotokollen bilagt med 54 dokumenter vedrørende daværende cand.med. Arne Torkildsens avhandling for den medisinske doktorgrad. 5. juni 1951. Oslo: Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo, 1951.
4. Rektor Mohrs notater til innlegg i fakultetsmøtene 5. februar, 10. februar, 1. juni 1948. Oslo: Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo, 1948.
5. Det akademiske kollegiums brevveksling og protokollasjoner vedrørende behandlingen av den av cand.med. Torkildsens innleverte avhandling. 14. juni 1952. Oslo: Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo, 1952.
6. Schjødt A. Stevning til Oslo byrett. Sak nr. 543/1951, avd. VIII, nr. 24. 3. mars 1951. Oslo: Oslo byrett, 1951.
7. Bødtker H. Tilsvar til Oslo byrett. Sak nr. 543/1951, avd. VIII, nr. 24. 16. juni 1951. Oslo: Oslo byrett, 1951.
8. Oslo byrett. Dom 18. oktober 1952 i sak nr. 543/1951, avd. XI, nr. 24. Professor dr.med. Arne Torkildsen (høyesterettsadvokat Annæus Schjødt) mot Universitetet i Oslo v/ fhv. rektor Otto Lous Mohr (regjeringsadvokat Henning Bødtker). *Retten* gang 1953; nr. 3: 32–60.
9. Cohen MM. A stand against tyranny. Norway's physicians and the nazis. Detroit: Wayne State University Press, 1997.

Norsk kreftforsker hedres med minnesmerke

Sammendrag

Det er ikke hver dag at en kreftforsker og lege blir hedret med et offentlig minnesmerke. Rett nok tok det nærmere 70 år etter hans død før det skjedde, men desto større glede var det blant Koperviks innbyggere å ha hedret sin store sønn. Det er Kopervik og Omegn Historielag under ledelse av Øyvind Djonne, og et utvalg bestående av Ole Myhre, Knut Leo Øgard og Lars Halvorsen som har gjennomført prosjektet og stått for innsamling av penger.

Ole Didrik Lærum

Gades Institutt
Avdeling for patologi
Universitetet i Bergen
Haukeland Universitetssykehus
5021 Bergen

Magnus Haaland (1876–1935) er blant de store pionerene innenfor internasjonal kreftforskning og grunnlegger av norsk eksperimentell kreftforskning (1). For 100 år siden gjorde han oppdagelser som siden har vært sitert i verdenslitteraturen. Blant annet var han den første som viste direkte hvordan kreftceller spredte seg gjennom blodbanen hos mus. Han beskrev også for første gang retikuloser hos mus, en kreftform som er beslektet med Hodgkins sykdom hos mennesker. I tillegg var han en av de aller første som utførte varmebehandling av kreftsvulster, noe som i dag er toppaktuelt i kreftbehandlingen. Han utførte nitide eksperimenter med transplantasjon av kreftsvulster i samarbeid med en av datidens største medisinske forskere, Paul Ehrlich (1854–1915) i Frankfurt og viste hvordan cellene forandret utseende ved progrediering av svulsten. Han arbeidet hos flere av de fremste medisinske forskere i Europa, slik som Elisha Metschnikoff (1844–1916), oppdageren av makrofagfunksjonen og kreftforskeren Amadee Borrel (1867–1936) ved Institut Pasteur i Paris. Senere var han med på å bygge opp det britiske kreftforskningslaboratoriet, Imperial Cancer Research Institute som medarbeider av Erwin Bashford (1873–1923) i London. I 1911 ble han kalt tilbake til Norge for å bygge opp det nyetablerte Gades Institutt i Bergen, hvor han arbeidet frem til sin

død i 1935. På bakgrunn av studieopphold hos August von Wassermann (1866–1920) i Berlin og George Widal (1862–1929) i Paris bygde han, som den første i Norge, opp serologisk rutinediagnostikk av syfilis og tyfoidefeber. Gades Institutt var i tillegg det første mikrobiologiske institutt i Norge, og dessuten bygde han opp patologi og rettsmedisin på Vestlandet. Magnus Haaland skapte et aktivt forskningsmiljø i Bergen, noe som førte til flere doktoravhandlinger. Medarbeidere av Haaland fikk viktige stillinger i norsk medisin. Haaland har også hovedæren for at tyfoidefeberen ble utryddet som en smittsom sykdom i 1920-årene. Det skjedde ved en kombinasjon av oppsporing av smittebærere, kartlegging av nye tilfeller og vaksinasjonsprogram. Med så mange oppgaver er det ikke overraskende at han slet seg ut. Han stupte om av et hjerteinfarkt i 1935, 58 år gammel.

Haaland var født og vokste opp i Kopervik på Karmøy. Nå er han blitt hedret med et minnesmerke i sin fødeby, og det ble avduket 20. september 2003. En pent opparbeidet plass som ligger like ved huset han ble født, er nå døpt for «Magnus Haalands plass». Bronsebysten, som står på en granitt sokkel, er utført av kunstneren Arne Mæland fra Os. Det var stor stas i Kopervik ved avdukningshøytideligheten som samlet mange mennesker. Blant annet var hans svigerdatter, Guri Haaland (81 år), og hans sønnesønn og oldebarn til stede i tillegg til andre familiemedlemmer.

Litteratur

1. Lærum OD. Magnus Haaland – en pioner i internasjonal kreftforskning. *Tidsskr Nor Lægeforen* 2001; 121: 832–3.

Bysten av Magnus Haaland i Kopervik med huset hvor han vokste opp i bakgrunnen. Foto Ole Didrik Lærum